

Kharytonov V. O. A Study of Phraseological Unit as a Language System Sign and Aspects of Riddle Involvement in the Phraseological Word Stock.

The article deals with the description of a phraseological unit as a sign of the language system. Much attention is paid to the singling out of riddle features, which make it possible to qualify it as a peculiar type of phraseological units.

Key words: phraseological unit, riddle, paremiological unit, metaphoricity, stability, equivalence to a word, nominativity, communicativity, cumulativity.

Надійшла до редакції 10.05.09

Прийнято до друку 04.11.09

УДК 811. 161. 2'38

А. Бондаренко

**УКРАЇНСЬКА ХУДОЖНЯ МОВА Й ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКА ФІЛОСОФІЯ
XX СТОЛІТТЯ В АСПЕКТІ ІНТЕРДИСКУРСИВНОСТІ**

У статті окреслено проблему моделювання художньо-філософських інтердискурсивних парадигм на основі структури семантичних кліше. За основу взято теорії дискурсивного аналізу та асоціативно-сислового поля, у межах яких з'ясовано поняття дискурсу, прекострукту, текстового й міжтекстового асоціативних полів. Використано такі методи дослідження: дискурсивний аналіз, моделювання асоціативно-сислового поля та інтроспекція.

Ключові слова: художнє мовомислення, дискурс, інтердискурсивність, асоціативно-сислове поле.

Проблема дискурсивної практики перебуває в центрі уваги мовознавчих досліджень. Зокрема, аналіз **останніх** монографічних **праць** засвідчує, що зазначене явище нині активно вивчається в соціолінгвістичному [6] й етнолінгвістичному [10] планах. Крім того, нині спостерігається активізація лінгвокультурологічного аспекту дослідження процесу дискурсивності [11]. Указаний ракурс викликає значний інтерес, зокрема, з погляду взаємодії дискурсів різних типів (наприклад, художнього та філософського), що дає змогу виявити загальні екстра- та інтралінгвальні закономірності мовомисленневих процесів утворення й трансформації нових сенсів у межах семіосфери. Тому студії явища інтердискурсивного “зустрічного руху” філософського та художнього мовлення набувають дедалі більшого поширення.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена необхідністю окреслити проблеми моделювання художньо-філософських інтердискурсивних парадигм на основі структури семантичних кліше.

Мета статті – простежити зв'язок між українською художньою мовою та західноєвропейською філософією XX ст. через призму інтердискурсивності.

Наукова новизна полягає в спробі визначити дотичні грані філософії й художньої літератури в аспекті інтердискурсивних парадигм.

Дискурс – це узятий у подієвому аспекті [1, 137] текст, у якому реалізовано ігровий підхід до мови [8] і який структурований як система сенсоутворення [12]. Українська художня мова XX століття постала як “розмірковувальна” (дискурсивна) практика, що позначилося на формуванні терміна *художнє мовомислення*, який відобразив тісний зв'язок мовної сфери із соціокультурним контекстом доби: це естетично спрямований і світоглядно

структурований простір вербально-ментальної діяльності, в основі якого перебуває сенсокреативність. Із цього погляду актуальною бачиться проблема побудови моделей співвіднесеності смислових площин філософських та художніх текстів, пов'язаних із процесом сенсопородження. **Завданням** даної статті є виділення модусів зазначених моделей, що перебувають в основі конструкту взаємодії філософських концептів, із одного боку, й структури повторюваних сенсів художніх творів – із іншого .

Прикметно, що філософський західноєвропейський дискурс у більшості випадків не був для авторів художніх творів світоглядного змісту прецедентним текстом. Лише у творах письменників екзистенціального напрямку знаходимо преконструкти філософського дискурсу (у французькій школі дискурсивного аналізу під преконструктом розуміють слід у текстовій структурі попередніх дискурсів, що служить як сировина для дискурсивного утворення , – з ним пов'язується ефект очевидності [14, 38]). Зв'язок між художніми та філософськими текстами пояснюємо спільним вертикальним контекстом світової історії: у зв'язку з війнами, революціями, екологічними катастрофами очевидно стала неможливість раціонального пізнання світоустрою. У сферах художньої мови й філософії вироблено нові підходи до осмислення світобуття, вибудовано альтернативні шляхи пізнання дійсності. Основу дотичності українського художнього мовомислення та дискурсу західноєвропейської філософії ХХ століття вбачаємо в пресупозиції *кризи раціонального світопізнання*: “Зв'язок, який існує між “значеннями”, властивими певному текстові, й соціально-історичними умовами виникнення цього тексту, є зовсім не другорядним, а таким, що сам становить ці “значення” [14, 38]. Аналіз явища філософсько-художньої інтердискурсивності у світлі наведеної пресупозиції й становить **новизну** пропонованого дослідження.

Українське художнє мовомислення ХХ століття постає світоглядно концептуалізованим, семантично неодноримим. Воно відбиває послаблення референційних зв'язків художніх текстів, їх спрямованість на інтерпретативну відповідь. Уже в назвах творів, поетичних збірок, циклів відбивається процес символізації художнього слова, відкритого до вторинного семіозису (Іван Багряний “Людина біжить над прірвою”, Володимир Винниченко “Чорна Пантера і Білий Ведмідь”, Богдан-Ігор Антонич “Три перстені”, Євген Маланюк “Стилет і стилос”, Віктор Домонтович “Без ґрунту”, Василь Стус “Трени Чернишевського”, Емма Андіївська “Джалапіта”, Володимир Дрозд “Білий кінь Шептало” й ін.). Трансформується структура експресивних одиниць: посилюється образність, зневиразнюється оцінність. У царині художнього означування відбувається активний процес вторинної семантизації, в результаті чого розширюються конотативні можливості слова.

У площині української художньої мови відображено посилення інтересу до словообразного освоєння буття на тлі онтологічних та гносеологічних категорій. Ключові слова художніх текстів стають носіями узагальнювальної семантики простору, часу, тілесності, артикуючись у світлі текстових та міжтекстових асоціативно-смислових полів “людина в унітарному просторі”, “людина в патронімічному просторі”, “людина в актуальному життєвому просторі” , “людина в історичному часі”, “людина в біологічному часі”, “людина у сфері мистецтва”, “людина в пошуках істини”, “людина у сфері інтерпретації” й ін.). У межах ідіолекту, художнього тексту, мовного образу, асоціативно-смислового поля відбувається зближення елементів віддалених референтних сфер : *просторове – часове, історичне – індивідуально-біологічне, історичне й природно-циклічне, ідеологічне й тілесне, інстинктивне й цивілізаційне* та ін. Формується парадоксальний, доксологічний характер художнього мовлення як наслідок розмивання світоглядних опозицій, вибудованих на основі понять онтологічного, гносеологічного,

морально-етичного, естетичного змісту (*життя й смерть, минуще й вічне, добро та зло, присутнє й позірне, елітарне й егалітарне, профанне й сакральне, раціональне й ірраціональне, трагічне й комічне, високе й низьке* та ін.). Світоглядний вимір української художньої мови зумовлює її наближення до філософії.

Західноєвропейський світоглядний дискурс реагує на кризу раціоналізму, артикулюючи нові способи осягнення світобудови. Скажімо, в екзистенціалізмі освоєно семантичний простір *екзистенції*, або внутрішнього буття, у феноменології – *тілесності*, архетипальній теорії – *підсвідомості*, у деконструктивізмі вербальне пізнання дійсності репрезентоване як умовне. До того ж праці західноєвропейських філософів відображають новий погляд на художню мову, обсяг її можливостей, ставлення до свідомості й підсвідомості, що зумовлює вироблення нових підходів до лінгвального знака. Увагу з боку філософів до художньої дискурсивної практики відображає *лінгвістичний поворот у філософії*. Завдяки зазначеному явищу вибудовано принципово нову світоглядну парадигму, в основу якої покладено множинність та поліваріантність інтерпретації. Це зумовлює перегляд усталених підходів до художньої мови, у якій представники різних напрямів західноєвропейської філософії виокремили спільні тенденції до її онтологізації (створення особливої “лінгвальної дійсності”). У цей час виникають лінгвофілософські концепції, які утверджують думку про лінгвальну дискурсивність, спричинену симулятивністю мовного позначення (симуляція – це розбіжність моделі й копії), змінами в семантизації образного слова.

Окреслені явища покладено в основу актуалізації проблеми мови як діяльності, рефлексійно-інтерпретаційної процесуальності: “у мові як системі вже презентовано людину як таку, що породжує й розпізнає різні види мовної діяльності, як людину творчості і як людину дискурсу, адже людська мова – це й конотативна, і денотативна система” [13, 12]. Отже, стосовно українського художнього мовомислення ХХ століття західноєвропейська філософія постає у двох вимірах: по-перше, як модель лінгвальної дійсності; по-друге, як сукупність світоглядних моделей реальної дійсності.

Вважаємо за необхідне проаналізувати другий аспект. Окрім зіставних проєкцій, пов’язаних із співвідношенням лінгвофілософської теорії та мовно-художньої практики, художні й філософські твори пов’язані за допомогою власне текстоутворювальних поняттєвих засобів, що вибудовують *структуру семантичної повторюваності* (екзистенціальна, герменевтична, феноменологічна, деконструктивістська й ін. призми). На думку Мішеля Пешо, саме семантика є сферою дотику лінгвістики з філософією [12, 22]. Мова йде про зміст певних *сміслових стереотипів*, наприклад інтегративних ментальних утворень, асоціативно-сміслових паралелей, які, по-перше, скріплюють текстові площини, що презентують відповідну філософську систему, а по-друге, накладаються на *семантичні кліше* тексту художнього твору (творів). Сенс таких понять розгортається з огляду на моделі породження дискурсу, які постають як спільні семантичні одиниці, що об’єднують в єдине ціле сукупність художніх творів та світоглядну систему, співвідносну з ними: “лінгвістичний аспект починається з того, що ми виділяємо дискурсивний повтор як основу інтертекстуальності й одночасно як невід’ємну частину мовної діяльності” [13, 15]. Зазначені елементи стають чинниками інтеграції певних *асоціативно-сміслових текстових та міжтекстових полів*, яким у побудові версії світобуття належить чільне місце. Природно, що в центрі зазначених полів перебувають поняття онтологічного та гносеологічного змісту. Зазначені ментальні одиниці постають як сутності високого рівня абстракції, які апелюють до світу загальнолюдських духовних цінностей [15]. Вони відображають домірність змістово-концептуальної інформації, закладеної в філософські та художні тексти.

Останні містять словесні сигнали, за якими визначається обсяг відсилань, тобто вказують на інтерпретаційну систему, “окреслюють” її. Природно, що початком відліку при цьому взято *асоціативно-сміслову поле ключових слів* художнього тексту (теорію останнього розроблено в працях Ніни Болотнової [4, 420], Світлани Єрмоленко [5], Лесі Ставицької [16] та ін.). Зазначені поля, які є регулятивними структурами, корелюють із квантами знання – концептами у свідомості реципієнта. Вони об’єднують не тільки окремі лексико-семантичні одиниці, а й образні синтагми, тобто утворюються синтагматично й парадигматично [3, 242]. Відомо, що художнє мовомислення спирається на рефлексійну й інтерпретаційну діяльність, у яких суттєву роль виконує асоціювання подій, явищ, предметів, слів. Цілком закономірно, що семантичні вузли асоціативно-сміслових полів слугують початковими пунктами встановлення мовомисленневого “діалогу” між текстом та реципієнтом: значну роль у ньому відіграють соціокультурні, світоглядні інформеми.

На підставі наведених міркувань можна твердити, що спільні елементи концептуалізованих ментальних площин філософських та художніх текстів є носіями системоутворювальної експліцитної та імпліцитної змістово-концептуальної інформації, закладеної в текстових структурах. Підґрунтям для визначення зв’язків художнього й філософського дискурсів є домірність їхніх концептуальних систем, що виникає завдяки вертикальній *семантичній повторюваності* [8, 102].

Дотичні грані західноєвропейської філософії й художньої мови ХХ століття представлено в аспекті інтердискурсивних парадигм, сутність яких ми і з’ясуємо далі:

1. Екзистенціальна, що інтегрується навколо змісту понять “*абсурдний світоустрій*”, “*абсурдний час*”, “*абсурдний простір*”, “*втрата самобуття*”, “*драма свободи*”, “*темпоральна драма*”, “*безсенсовість існування*”, “*екзистенціальна межа*”, “*протистояння світові*”, “*екзистенціальний стрибок*” та ін. Зазначену парадигму формують, з одного боку, тексти філософів-екзистенціалістів Серена К’єркегора, Альбера Камю, Хосе Ортега-і-Гассета, Карла Ясперса, Миколи Бердяєва, Жана-Поля Сартра, Мартіна Гайдеггера, а з іншого – художні твори Івана Багряного, Євгена Плужника, Євгена Маланюка, Миколи Хвильового, Віктора Домонтовича, Василя Стуса, письменників Нью-Йоркської групи та ін.

2. Феноменологічна, екстрапольована за допомогою інтегральних понять “*досвід тіла*”, “*переживання простору*”, “*переживання часу*”, “*інтенціональний досвід*”, “*феноменальне поле*”, “*природне судження*”, “*індивідуальне існування*”, “*відчуття світу*”, “*перцептивна несподіванка*” та ін. (філософські тексти Моріса Мерло-Понті, Мартіна Гайдеггера, Поля Рікера – драматургія й мала проза Володимира Винниченка, новелістика Михайла Могиллянського, поетичні твори Василя Стуса й ін.).

3. Архетипальна, яка побудована навколо бінарних опозицій, із допомогою яких описана подвійна природа людини: *незначущість і велич, життєдайність і смертоносність, мудрість і нерозважливість, беззахисність і непереможність, доброзичливість й інфернальність, відкритість і таємничість*; земних стихій (вогонь, вода, повітря, земля), архетипи яких базуються на оцінці амбівалентні поняття *смерті й відродження, добра і зла, бажання й страху, краси й потворності* й под. (твори Карла-Густава Юнга, Нортропа Фрая, Гастона Башляра – проза Валер’яна Підмогильного, поетичні твори Богдана-Ігоря Антонича, Євгена Маланюка, романи Оксани Забужко та ін.).

4. Герменевтична й пов’язані з нею теорії діалогізму, карнавалізації та іронії, в основі яких перебувають уявлення про *інверсійність буттєвих і соціальних сфер, словесну, буттєву й соціальну маску, іронічну свідомість, умовність буттєвої й суспільної ієрархії та субординації, релятивність соціальної структури, відносність правд та влад,*

двоголосе слово (твори Ганса-Георга Гадамера, Річарда Рорті, Йогана Гейзінга – художні тексти Емми Андіївської, Євгена Гуцала, Юрія Андруховича та ін.).

5. Постструктуралістська й деконструктивістська, пов'язані з концептами *симулятивності мовного позначення, умовності мови, симулякру, руйнування семантичних опозицій* (твори Жака Дерріди, Жоржа Батая, Жана Бодрієра – новели Івана Франка, мала проза й драматургія Володимира Винниченка, романи Віктора Домонтовича й ін.).

Проаналізуємо сутність інтердискурсивних зв'язків на прикладі екзистенціальної парадигми. Слід зазначити, що дехто з письменників, твори яких демонструють екзистенціальний напрям у літературі, був ознайомлений із працями західноєвропейських філософів-екзистенціалістів. У текстах їхніх творів є ознаки екзистенціального філософського дискурсу. Наприклад, бачення людини як пастуха буття, а також тимчасовості, дискретності її існування (М. Гайдегер) проектується в художні сентенції: *Я пастух. Я дерева пасу* (Л. Костенко). *Живеш, не можучи прийняти тимчасовість* (Б. Бойчук). Однак такі приклади не частотні: зв'язки філософського та художнього дискурсів мають переважно імпліцитний характер, їхні співвідношення відзначені артикульованістю в межах певних асоціативно-сміслових полів. Наприклад, у текстах письменників екзистенціального напрямку формуються структури повторюваних сенсів, що засвідчують значну вагу темпоральної семантики. Це створює передумови для дискурсивних відношень між художніми й філософськими текстами: основна проблема екзистенціальної філософії – це проблема часу [2, 139], який постає як власне ім'я для істини буття [18, 33].

Слова із семантикою темпоральності лежать в основі поетичних циклів, збірок письменників екзистенціального напрямку: “Дні” (Є. Маланюк), “Остання весна”, “Серпень” (Б. Бойчук), “Час творчості” (В. Стус). У текстових площинах творів зазначених авторів у центрі асоціативно-сміслових полів постають як узуальні (*час, вік, доба, життя, рік, день, ранок, вечір*), так і оказіональні (*нечас, позачасовість, позачас, час-тинний, всебуття, всечас, нежиття, смертеіснування, життєсмерть*) мовні одиниці. Концепт часу сприймається на тлі низки асоціатив ключових слів, завдяки яким формується система мікросенсів “неволя”, “скінченність”, “беззахисність”, “уболівання”, “травма” й ін.: *в'язниця життя* (Ю. Тарнавський), *Ірод моровий* (І. Малкович), *хробак незнищенний* (Б. Рубчак), *біль, жаль* (В. Стус, Б. Бойчук), *незагойна рана* (Б. Бойчук), *скривавлений час* (Є. Плужник), *червоні тумани, різницький хаос* (Т. Осьмачка), *сіренькі епілози віків* (Є. Маланюк), *сірий маятник* (І. Малкович), *сірий цоколь* (Є. Маланюк).

У вербальному просторі зазначених художніх творів текстоутворювальна функція належить одиницям текстових та міжтекстових асоціативних полів “людина в історичному часі” й “людина в біологічному часі”. Вони стають чинниками розгортання концептів *темпоральної драми людини, темпорального песимізму, екзистенціальної межі, рабства в часі*.

Такий розвиток постає на тлі бінарних кліше, репрезентованих у художніх текстах: *час – рабовласник, час – ворог, час – кат, час – жорстока людина, час – байдужа людина, час – жандарм, час – вішальник, час – руйнівна вода* та ін.

Прикметно, що більшість із наведених паралелей представлені й у філософських творах: *час – рабовласник, час – патрицій, час – кат, час – ворог*, пор.: “Нині відпускаєши рабів твоїх, часе!” (Є. Плужник). “Дні волочать тіло, прив'язане хвостами, поволі, по дорогах, не озираючись” (Ю. Тарнавський). “Благословен еси, часе мій! О жорстокий! І весь в крові!” (Є. Плужник). “Тоді на горло наступив планеті кривавий сорок перший, як жандарм” (Б. Бойчук). – “У мене немає свободи продовжити буття, я раб” [7, 55]. “Рука смерті подібна до руки патриція, що і вражає, й дарує звільнення” [7, 156]. “Вона [людина – А.Б.] належить часу і з жахом усвідомлює, що час – її найлютіший ворог” [7, 30]. Як

бачимо, у творах філософів-екзистенціалістів та українських письменників екзистенціального напрямку темпоральне постає у світлі кратологічних уявлень.

Художній і філософський дискурси презентують час у світлі *темпорального песимізму*, адже людське життя – це буття до смерті (С. К'єркегор), пор.: **У смертельному світлі фатуму постає даремність будь-яких зусиль** [7, 31]. Зазначений концепт проектується в асоціативно-смыслову паралель *життя – безцільний рух*, пор.: *Ідуть у біль ще не народжених, у крик своїх дітей* (Б. Бойчук). *Ми розійдемося: ти у смерть! А я у смерть* (Ю. Тарнавський). *Пора заходити в осінь, немов у жовтий притулок* (Б. Бойчук). *Йде в ніде, в невороття, йде лелійно, мов дитя, і жене його у спину сірий маятник життя* (І. Малкович).

Уявлення про безсилість людини перед часом постає в асоціативних паралелях, що відображають буттєвий кенозис (само- применшення), пор.: *людина – комаха, людина – добриво, людина – одяг: Комашинка маленька я на твоїй байдужій руці* (Є. Плужник). *Це нічого, що я мов гній – під посіви твої нові* (Є. Плужник). *Він є як одяг, створений лише на те, щоб носив себе сам* (Ю. Тарнавський). *Я провітрюю пам'яті груди, від яких пахне нафталином і молями* (Ю. Тарнавський). Життя бачиться в річищі буденних уявлень: *Чи жалко вам за мокрою білизною днів?* (Ю. Тарнавський). *Ти б – та життя під ногами розмгло* (Б. Бойчук). Підпорядкованість людини історичному часові позначається на формуванні асоціативних паралелей рустикального змісту: *час – сіяч, людина – збіжжя, людина – зерно: О, воістину час – ратай! Славословлю твоє ім'я!* (Є. Плужник). *Бо ось вірю: зросту колись. І до когось вітрами: жни!* (Є. Плужник).

Усе це дає підстави стверджувати, що внаслідок взаємодії семантичної структури художнього та філософського дискурсів формуються моделі, утворені співвіднесеністю основоположних концептів світоглядних систем із такими елементами мовно-ментальної структури художніх текстів, як між- текстові асоціативно-смыслові поля, внутрішньотекстові асоціативно-смыслові поля, ключові слова художніх текстів, словесні асоціати (однослівні й неоднослівні) ключових слів, системи текстових мікросенсів, асоціативно-семантичні паралелі текстових та міжтекстових полів.

Отже, виокремлення зазначених елементів, а також механізмів співвіднесеності словесно-ментальної структури тексту й філософських концептів спрямовує на вироблення моделі зв'язку художнього тексту й змісту понять світоглядного змісту. Зазначена модель, як бачимо, спирається на такі показники:

1. Модус структури повторюваних сенсів (семантичні характеристики ключових слів та текстових асоціативно-смыслових полів і мікрополів текстів).
2. Модус світоглядних понять (структура й семантика).
3. Модус дотичності (семантична співвідносність зі структурою повторюваних сенсів художніх текстів).
4. Модус сенсокреативності (утворення асоціативно-смыслових полів концептів, системи мікросенсів, смыслове розгортання змісту поняття, формування семантичних паралелей).

Дослідження взаємодії змісту світоглядних понять, з одного боку, і структури художніх текстів – з іншого має **перспективу** в плані аналізу процесу розгортання концептів не лише екзистенціальної, а й інших світоглядних систем.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. Ярцевой. – М. : Советская энциклопедия, 1990.
2. Бердяев Н. А. Самопознание / Бердяев Н. А. – М. : Книга, 1991.– 446 с.

3. Болотнова Н. С. Об изучении ассоциативно-смысловых полей слов в художественном тексте / Болотнова Н. С. // Русистика : Лингвистическая парадигма конца XX века : Сб.статей в честь проф. С. И.Ильенко. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1998. – С. 242–247.
4. Болотнова Н. С. Филологический анализ текста : учебное пособие / Болотнова Н. С. – М. : Флинт, 2007. – 520 с.
5. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності / Єрмоленко С. Я. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.
6. Зарецький О. Офіційний та альтернативний дискурси. 1950-80-ті роки в УРСР : Монографія / Зарецький О. – К. : Інститут української мови НАН України, 2008. – 444 с.
7. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство / Пер. с фр.– М. : Политиздат, 1990. – 415 с.
8. Куртин Ж. Ж. Шапка Клементиса (заметки о памяти и забвении в политическом дискурсе) / Куртин Ж. Ж. // Квадратура смысла : Французская школа анализа дискурса / Пер. с фр. и порт. – М. : ОАО НГ «Прогресс», 1999. – С. 95–105.
9. Лиотар Ж. Ф. Состояние постмодерна / Лиотар Ж. Ф. – М. : Институт экспериментальной социологии, 1998. – 528 с.
10. Кононенко В. Концепти українського дискурсу : Монографія / Кононенко В. – К.-Івано-Франківськ : Плай, 2004. – 248 с.
11. Мех Н. О. Наскрізні концепти *слово, мова, думка* у філософсько-релігійній та мовній картинах світу Григорія Сковороди / Мех Н. О. – К. : Інститут української мови НАН України, 2005. – 237 с.
12. Пеше М. Прописные истины. Лингвистика, семантика, философия / Пеше М. // Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса / Пер. с фр. и порт. – М. : ОАО НГ «Прогресс», 1999. – С. 225–291.
13. Ревзина О. Г. Лингвистика XXI века : на путях к целостности теории языка / Ревзина О. Г. // Критика и семиотика. – Вып.7. – Новосибирск : Изд-во Новосибирского гос. университета, 2004. – С. 5–16.
14. Серио П. Как читают тексты во Франции / Серио П. // Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса / Пер. с фр. и порт. – М. : ОАО НГ, 1999. – С. 12–54.
15. Снитко Т. Н. Предельные понятия в западной и восточной лингвокультурах. Автореферат на соискание ученой степени доктора филологических наук. – Краснодар, 1999. – 32 с.
16. Ставицька Л. О. Естетика слова в українській поезії 10-30 рр. ХХст. / Ставицька Л. О. – К. : Правда Ярославичів, 2001. – 156 с.
17. Фуко М. Воля к истине / Фуко М. – М. : Магистериум, 1996. – 447 с.
18. Хайдеггер М. Время и бытие : Статьи и выступления / Пер. с нем. – М. : Республика, 1993. – 447 с.

Бондаренко А. Украинский художественный язык и западноевропейская философия XX века в аспекте интердискурсивности.

В статье очерчена проблема моделирования художественно-философских интердискурсивных парадигм на основе структуры семантических клише. За основу взята теория дискурсивного анализа и ассоциативно-смыслового поля, в рамках которых выявлено понятие дискурса, преконструкта, текстового и межтекстового ассоциативного поля. Используются следующие методы исследования: дискурсивный анализ, моделирование ассоциативно-смыслового поля и интроспекция.

Ключевые слова: художественное языкомышление, дискурс, интердискурсивность, ассоциативно-смысловое поле.

Bondarenko A. Ukrainian artistic Language and XX century western European philosophy in the aspect of interdiscursiviti.

The article addresses the problem of modelling interdiscursive paradigms between literature and philosophy based on the structure of semantic stereotypes. The paper departs from theories of discourse analysis and associative field within which concepts of discourse, preconstruct, textual and intertextual associative field have been elaborated. The following research methods are employed in the article: content analysis, modelling, conceptual analysis and introspection.

Key words: linguistic thinking, discourse, interdiscursivity, associative field.

Надійшла до редакції 10.09.09

Прийнято до друку 04.11.09

УДК 811.111'373.2

С. В. Лєвочкіна

СЕМАНТИКА ВЛАСНИХ НАЗВ

У статті надано огляд різних точок зору на семантику онімів, або власних назв. Характеризуючи значення власної назви як інформацію про індивідуальний об'єкт (референт), автор пропонує розмежовувати унікальну та контекстуальну специфічність такого об'єкта. Значення назв унікально-специфічних об'єктів (Україна, Київ, Тарас Шевченко, Тарас Бульба) є незмінним і належить до плану мови. Значення назв контекстуально-специфічних об'єктів (Тетяна, Іван) є змінним і належить до плану мовлення. У першому випадку власна назва виконує репрезентативну функцію, у другому – дійктичну. Перетворення референта з контекстуально залежного на контекстуально незалежний і навпаки спричиняє семантичні зміни, аналогічні онімізації і апелятивації.

Ключові слова: власна назва, референтне значення, унікально-специфічні і контекстуально-специфічні референти, онімізація, апелятивація.

Сучасна ономастика, сформована як окрема мовознавча дисципліна в 30-х роках минулого століття [14, 437], розглядає широке коло проблем, які стосуються власних назв (ВН). На сучасному етапі розвитку мовознавства у фокусі уваги перебуває дослідження семантики мовних і мовленнєвих одиниць. Відповідно, в ономастиці набуває актуальності питання стосовно значення ВН. Це питання, поставлене ще за часів формування ономастики як самостійної галузі, і донині не має однозначної відповіді. Метою цієї статті є аналіз різних підходів до визначення семантики ВН і пошук такого її трактування, яке узгоджується з фактичними даними і є прийнятним для застосування на рівні дальших концептуальних узагальнень.

З урахуванням формальних ознак ономастичних одиниць, термін „власна назва” має широке та вузьке трактування. У широкому розумінні, ВН – це будь-яке слово або група слів, що позначає об'єкт (людину, місце тощо) і пишеться з великої літери [25, 125]. Широке визначення ВН було запропоноване ще у працях філософів. Зокрема, Т. Гоббс відносив до ВН не лише окремі слова, але й „дескрипції”, тобто розгорнуті вирази, що характеризують певні ознаки об'єкта [див. 17, 226]. У вузькому розумінні, власні назви –